

УДК 364.7+379.851

ЮХНОВСЬКА Ю.О.^{1*}, РИЖЕНКО О.М.², ОМЕЛЬЧАК Г.В.³

1* доктор економічних наук, професор кафедри менеджменту та туризму, КЗВО «Хортицька національна навчально — реабілітаційна академія» ЗОР, e-mail: yuhnovskaj@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1643-0825

2 доцент кафедри менеджменту та туризму, КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» ЗОР, e-mail: om.zhna@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1643-0825

3 Ст. Викладач кафедри менеджменту та туризму, КЗВО «Хортицька національна навчально - реабілітаційна академія» ЗОР, e-mail: gannaomelchak@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-3373-8944

НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ БЕЗБАР'ЄРНОГО СЕРЕДОВИЩА В ТУРИЗМІ ДЛЯ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Мета. Стаття має на меті дати авторське формулювання терміну «безбар'єрний туризм»; визначити напрями формування безбар'єрного середовища в туризмі для людей з інвалідністю. **Методика.** Теоретико-методологічною основою дослідження стали положення теорії туризму, дослідження провідних зарубіжних та вітчизняних науковців щодо впровадження безбар'єрного туризму для людей з інвалідністю. Для досягнення поставленої мети було використано широкий спектр загальнонаукових та спеціальних методів аналізу та синтезу, економіко-логічні методи порівняння та групування, та інші. **Методологія дослідження.** Дослідження проводиться з опорою на теорія синтезу особистісно-орієнтованого та соціально-орієнтованого підходів. Для досягнення поставленої мети було здійснення дослідження та аналіз української та закордонної наукової літератури, зокрема авторів країн ЄС, США, Японії. Виокремлено основні розбіжності у визначенні понять, узагальнено отриману інформацію та визначено напрями для подальших досліджень. **Результати.** В дослідженні проаналізовані основні підходи до визначення синонімічних термінів «безбар'єрний туризм». Визначено їх схожість, але не тотожність термінів. Виділено основні проблеми та бар'єри з якими стикають люди з інвалідністю через відсутність комплексного підходу до вирішення актуальної проблеми. Запропоновано основні напрями формування безбар'єрного середовища в туризмі для людей з інвалідністю, з врахуванням умов євроінтеграції та війни. **Наукова новизна.** На основі дослідження дефініції поняття «туризм для людей з інвалідністю» дано визначення поняттю «безбар'єрний туризм». **Практична значимість.** Представлене дослідження пропонує комплексний підхід до вирішення проблеми впровадження комплексної доступності безбар'єрного туристичного середовища з акцентуванням уваги на web-, Internet- та програмної доступності для людей з інвалідністю.

Ключові слова: туризм, безбар'єрність, інвалідність, безбар'єрний туризм, туризм для людей з інвалідністю, доступність, безбар'єрне середовище в туризмі

Постановка проблеми

Розвиток соціально - орієнтованого суспільства не можливий без створення відкритого соціально простору, який забезпечуватиме реалізацію прав та свобод громадян України. Розбудова туристичної інфраструктури з врахуванням потреб людей з інвалідністю стає фундаментальною для покращення якості життя та визначить один з векторів трансформації суспільства. Практика сьогодення відображає перетин соціальних запитів людей які прагнуть досягнення комфорту та безпеки в життєвому просторі. Саме перетин цих запитів між людьми з інвалідністю та без інвалідності надасть план реалізації ресурсних потенціальних можливостей для формування безбар'єрного туристичного середовища в Україні.

Розуміння потреб, проблем та труднощів, з якими стикаються люди з інвалідністю, має першочергове значення для того щоб комплексно підійти до формування безбар'єрного середовища в туризмі. На сьогодні, важливо акцентувати увагу на тому, що люди з інвалідністю потребують реалізації своїх цивільних, політичних, соціальних, економічних та культурних прав на основі рівності, тих саме можливостей для самореалізації, відпочинку, подорожей та звичайного образу життя, на рівні з людьми без інвалідності. Стратегічна політика держави має орієнтуватися на забезпеченні рівних можливостей та повного соціального пакету для кожного громадянина. Люди з інвалідністю мають бажання подорожувати, відпочивати, розважатися як самостійно, так й зі своїми родинами. Саме тому при формуванні безбар'єрного середовища в туризмі мають враховуватися

комплексно потреби людей з інвалідністю та потреби їхніх родин. Задовольнити туристичні потреби людей з інвалідністю можливо за умови дослідження та усвідомлення конкретних труднощів з якими вони стикаються, розробкою та впровадженням інфраструктурних змін цього питання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Формуванню безбар'єрного середовища в туризмі для осіб з інвалідністю, розглядають науковці України та світу, зокрема в роботах Барна М.Ю. [1], Тучковська І.І. [1], Бабич-Касьяненко К. [2], Бук, М. [3], Головкова Л.С., Юхновська Ю.О., Риженко О.М. [4], Каштан С.М., Кравченко О.О. [5], Кочубей Т. [6], Бейдик О.О., Топалова О.І. [8], Бугіль С.Я. [11], тощо. Увага безбар'єрному середовищу приділяється й на рівні міждержавних організацій: UNWTO [7], United Nations Enable [10]. Проте дослідження напрямів формування безбар'єрного середовища в туризмі для людей з інвалідністю в Україні досліджено та проаналізовано не достатньо. Зауважимо, що в період з 2022 року в Україні кількість людей з інвалідністю збільшилася, що робить формування безбар'єрного середовища в туризмі нагальною задачею сьогодення. Це питання на сьогодні є відкритим та актуальним, вирішення якого в сучасних умовах актуалізується але залишається не вирішеним.

Українські та закордонні автори всебічно досліджують питання формування безбар'єрного туризму. Зокрема, Бейдик О. О. Та Топалова О. І. [8] дають визначення адаптивному туризму й розглядають його як складову національного туризму, його самостійний вид, що виступає чинником реабілітації відносно здорових людей похилого віку та осіб з інвалідністю. Саймон Дарсі, Трейсі Дж. Діксон [8] наполягають на тому що доступний туризм дозволяє людям із вимогами до доступу, включаючи мобільність, зір, слух та когнітивні аспекти доступу, функціонувати незалежно, рівноправно та з гідністю через надання універсально розроблених туристичних продуктів, послуг та середовища. Головкова Л.С., Юхновська Ю.О., Риженко О.М. [4] розглядають безбар'єрний туризм для людей з інвалідністю з точки зору розробки туристичних програм з урахуванням доступності для інвалідів як умови створення рівних можливості для здійснення права на відпочинок, для прилучення до культурних цінностей. Всесвітня туристська організація ЮНВТО [6] дає визначення на основі більш соціальної та гуманістичної спрямованості: туризм, доступний для всіх, – це форма туризму, що передбачає процес співробітництва учасників туристичного процесу, що дозволяє людям, які мають потребу в доступі, зокрема пов'язану з мобільністю, зором, слухом і когнітивними функціями, функціонувати незалежно, справедливо та доступним шляхом, надання їм розробленого на принципах універсального дизайну продуктів туризму, послуг та середовищ. Згідно з визначенням United Nations Enable [9]: доступний туризм – це постійна робота, спрямована на те, щоб туристичні напрямки, продукти та послуги були доступними для всіх людей, незалежно від їхніх фізичних чи інтелектуальних обмежень, обмежених можливостей або віку. Попри напрацювання дослідників та вчених, доцільно зазначити відсутність єдиного визначення поняття, що потребує уточнень та подальших досліджень.

Формування цілей статті

Метою статті є формування напрямів безбар'єрного середовища в туризмі для людей з інвалідністю, які б поєднували практики адаптації до умов повоєнного відновлення України та формували б соціально – орієнтоване суспільство.

Виклад основного матеріалу дослідження

Сьогодні туризм для людей з інвалідністю є важливим сектором розвитку країни з точки зору соціального, економічного, екологічного та соціально-культурного аспекту. За даними першої офіційної глобальної доповіді про людей з інвалідністю, кількість їх становить 1 млрд., 15% населення світу [4]. Кількість людей, які через активні бойові дії, загальний стан екології та старіння націй, та прогнозоване старіння націй до 2050 року (рис.1), який притаманний країнам ЄС, мають статус людей з інвалідністю, потребують лікування й реабілітації зростає у рази. Демографічне старіння призведе до зростання кількості людей які подорожуватимуть в категорії «безбар'єрного туризму» через фізичний стан та фізичні вікові зміни. Найвищі темпи демографічного старіння за

останні півстоліття спостерігаються в Європі. Тим не менш, швидкість старіння в Європі є нижче, ніж у Центральній і Південній Америці та Азії з 1990-х років, що означає, що цей процес поширюється і на інші континенти. Очікується, що до 2050 року 34% населення Європи буде у віці 60 років і старше, причому частка цієї вікової групи зростає з 11% до понад 25% у Латинській Америці, Карибському басейні та Азії. Від 5% до 9% в Африці. Що стосується людей вікової групи 65+, в прогнозах Генерального секретаріату ООН, частка цієї групи також зростатиме (рис. 1) [13].

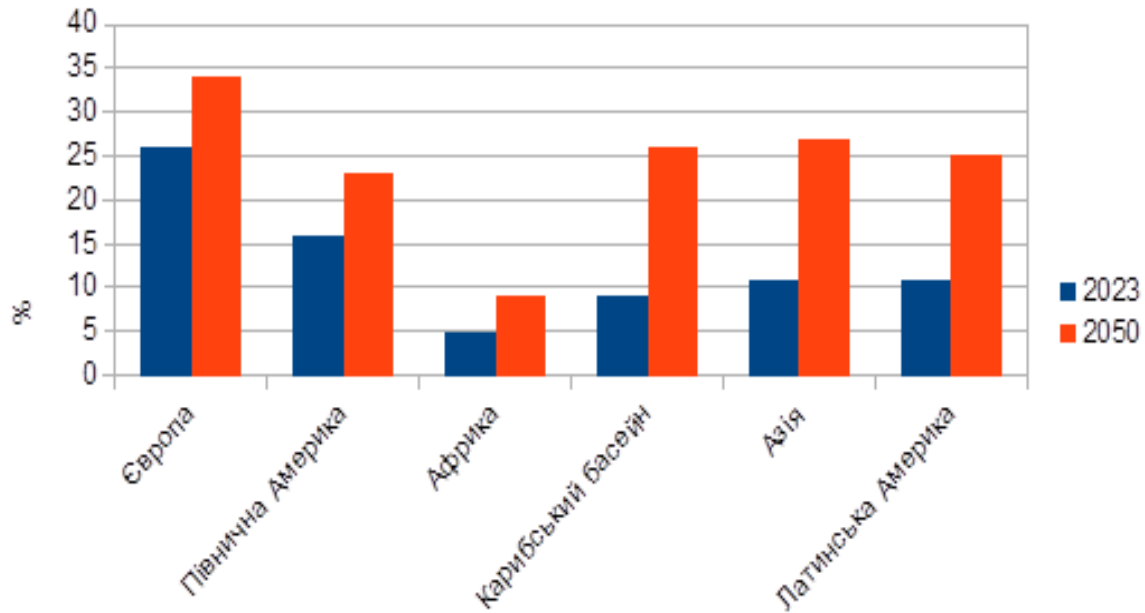


Рис. 1. Прогнозовані демографічне старіння 2023-2050 рр.

Джерело: [13]

Завдяки сучасним технологіям кількість людей, які подорожують з різними фізичними, слуховими та/або когнітивними проблемами зростає пропорційно потребам. Зрозуміло, що технологічний прогрес не може позбавити всіх проблем, але можливо мінімізувати труднощі, які пов'язані з інвалідністю та поліпшити умови подорожей. Через активну фазу війни та обстріли інфраструктури України (в т.ч. туристичної), впровадити всі технологічні рішення на сьогодні неможливо.

Враховуючи сучасний стан суспільства у світі, необхідно констатувати швидкі темпи зростання кількості людей, які потребують соціальної та спеціальної допомоги. За загальноприйнятими міжнародними стандартами їх відносять до різних інклюзивних категорій, а якщо мова йдеться про туристичну галузь, то до категорії туристи з інвалідністю [4]. Статистика кількості туристів з інвалідністю, які подорожують різними країнами, представлені на рис. 2.

Статистичні дані свідчать про те, що питання інклюзії є актуальним і потребує переорієнтації світової індустрії туризму на формат «доступності для всіх», щоб реалізувати соціальну функцію туризму та можливості подальшого зростання його обсягів доходів.

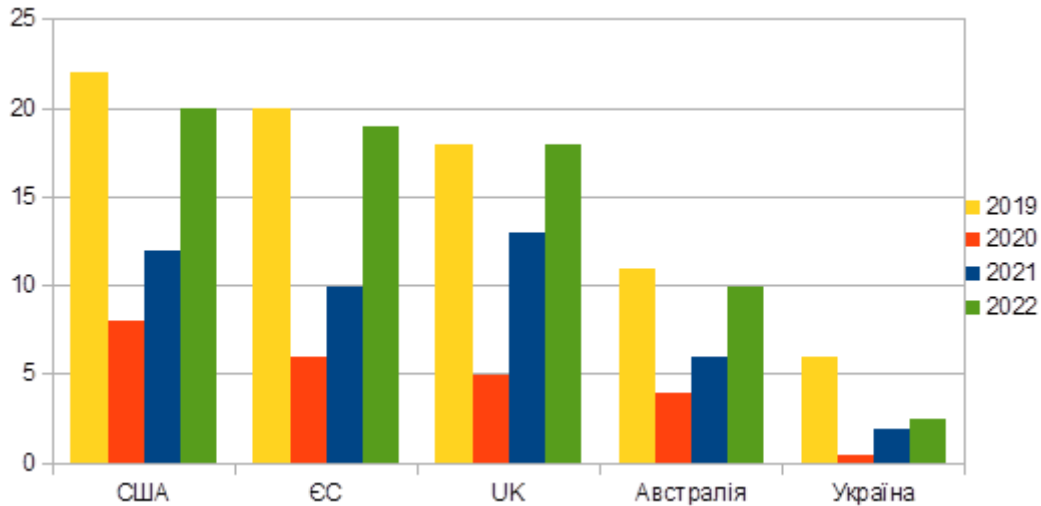


Рис. 2. Статистика частки туристів з інвалідністю у загальній кількості туристичних потоків.

Джерело: Складено автором на основі [4,11-18]

Кількість людей з інвалідністю в Україні зростає. За даними Держаної служби статистики України (рис. 3) кількість людей з інвалідністю за 2022 рік зросла на 300 тис. осіб. Чисельність інвалідів серед учасників та постраждалих внаслідок широкомасштабного вторгнення росії в Україні, стало збільшується.

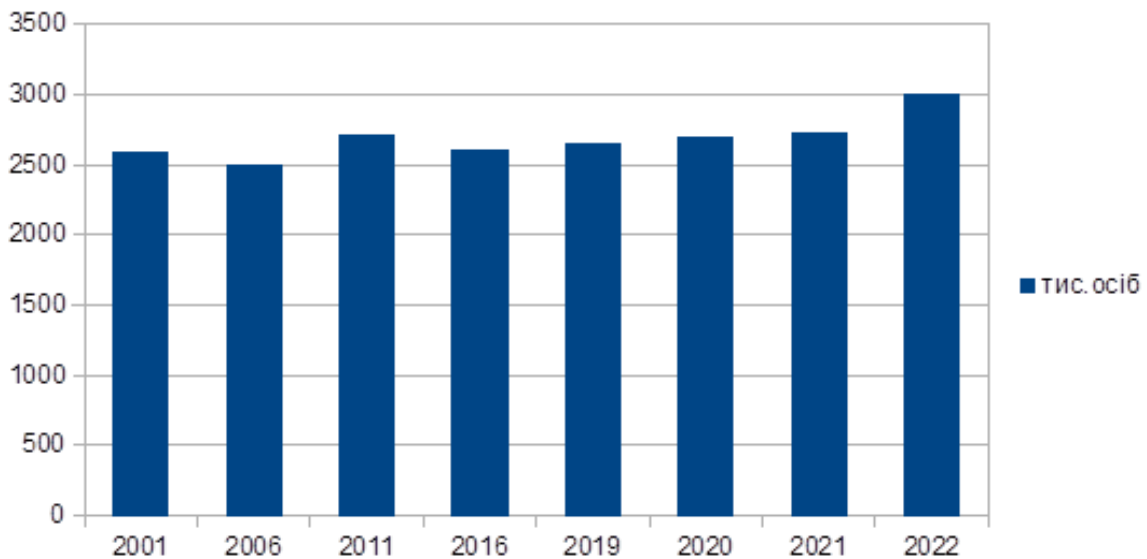


Рис. 3. Кількість людей з інвалідністю в Україні

Джерело: [4, 19]

Активний розвиток гуманістичної та соціальної позиції України призвів до пошуку визначень понять щодо туризму для людей з інвалідністю, які б задовольнили потребам суспільства, їхнім правам та гуманізму. Найчастіше в Україні використовують поняття «туризм для людей з додатковими потребами», «туризм для людей з обмеженими можливостями», «туризм для людей з інвалідністю». Зауважимо на тому, що поняття «інвалідність» є медичним терміном, а «додаткові потреби» й «обмежені можливості» - поняття соціальне (гуманістичне). Змістовно ця термінологія має деяку суттєву різницю. На відміну від української термінології країни ЄС, США та Японії використовують іншу термінологію, спираючись на соціальну та гуманістичну складову та не акцентуючи увагу на інвалідності. Серед такої термінології доцільно виділити: «адаптивний

туризм» (adaptive tourism), «туризм для всіх» (tourism for all), «універсальний туризм» (universal tourism) (UNWTO), «безбар'єрний туризм» (barrier-free tourism), «доступний туризм» (accessible tourism), також відомий як «туризм доступу», «інклюзивний туризм» (inclusive tourism). Таким чином, єдине визначення відсутнє, але акцентується увага саме на можливостях людини, а не на обмеженостях.

Зрозумілим стає потреба в уточненні сутності та змістовного наповнення термінів, на меті якого - знизити рівень термінологічної розбіжності та неточності в умовах європейської інтеграції України та зближення України з соціально - розвиненими країнами світу.

За останні роки Україна зробила кроки щодо імплементації стандартів Конвенції ООН з прав інвалідів (ратифікація та набуття чинності 06.03.2010р.). мета інклюзії, а отже й безбар'єрності – формування адаптивного середовища для рівних прав людей. При дослідженні змістовних особливостей термінів, виявлено розбіжності у визначенні понять. Єдине трактування на сьогодні відсутнє. У зв'язку концентрацією уваги суспільства саме на питанні забезпечення рівних умов для всіх людей у всі сферах життєдіяльності, включно з туризмом, необхідним стає збалансувати зміст термінологічних понять.

На нашу думку, безбар'єрний туризм – процес розвитку туризму, що передбачає доступність туризму для всіх, включно з забезпеченням безперервного моніторингу потреб та змін потреб людей з інвалідністю, розвитку концепцій в сфері туризму для людей з інвалідністю, з врахуванням потреб їхніх опікунів, членів сімей у доступності до туристичного продукту та послуги: фізичної доступності, комунікаційної доступності, сенсорної доступності, web-доступності, internet – доступності, програмної доступності та реалізація прав людей з інвалідністю в сфері туризму.

Таким чином, безбар'єрний туризм визначається як всеохоплюючий туризм. Це означає, що люди з інвалідністю або без мають рівний доступ і задоволення від туристичної діяльності та подорожей загалом. Це стосується також людей похилого віку та тих, хто подорожує з дітьми.

Безбар'єрне туристичне середовище – середовище, що дозволяє людям з інвалідністю пересуватися безпечно, вільно та користуватися всіма спорудами в межах забудованого середовища, дорогами, парками, садами та іншими місцями туристичної галузі. Метою безбар'єрного проектування є створення середовища, що підтримує незалежне функціонування людей, щоб вони могли брати участь у всіх заходах без сторонньої допомоги [6].

Безбар'єрний туризм означає, що кожен може взяти участь у туристичному досвіді. Це передбачає створення сприятливого середовища, до якого кожен може отримати доступ і насолоджуватися ним повною мірою. Серед людей із вимогами щодо доступу в Україні є військові та цивільні, які постраждали та отримали інвалідність внаслідок активних бойових дій, батьки з маленькими дітьми в колясках, люди похилого віку з вимогами щодо пересування та люди з постійною або тимчасовою інвалідністю, яка може включати фізичну, сенсорну, інтелектуальну або неврологічну інвалідність.

Усі туристичні підприємства та установи повинні прагнути бути загальнодоступними та створювати умови безбар'єрного туризму. Це означає забезпечення доступності туристичних місць, продуктів і послуг для всіх людей, незалежно від їхніх фізичних обмежень, обмежених можливостей або віку. Безбар'єрний туризм спрямований на те, щоб усі могли однаково насолоджуватися туристичними напрямками.

Безбар'єрний туризм в Україні важливий як з моральних, так і з економічних причин, оскільки він сприяє рівному доступу та соціальній інтеграції. Через військову агресію росії в Україні кількість людей з інвалідністю збільшилася в кілька разів. На жаль, ця цифра буде лише збільшуватися. Основна увага безбар'єрного туризму полягає не тільки в забезпеченні фізичної доступності туристичних напрямків, місць розміщення та транспорту, але й у забезпеченні практичної підтримки, пов'язаної з подорожами, та доступу до інформації.

Отже, на нашу думку, безбар'єрне середовище в туризмі це – зручне, комфортне та сприятливе середовище, в якому люди з інвалідністю (та без інвалідності) мають рівний доступ до туристичного продукту та послуги, мінімізація наявних бар'єрів (фізичних, соціальних, економічних, IT-бар'єрів, тощо), та розширення кількості спеціальних зручностей та туристичних програм, які враховують різні особливості та потреби людей.

Проблеми доступності в Україні різноманітні та можуть включати фізичні перешкоди, такі як сходи чи вузькі двері, труднощі спілкування, такі як відсутність перекладачів жестової мови чи

вивісок шрифтом Брайля, або когнітивні перешкоди, такі як складні системи бронювання чи важкодоступні веб-сайти. Щоб розв'язати ці проблеми, туристичні підприємства мають прийняти багатогранний підхід, враховуючи всі аспекти надання послуг, починаючи від дизайну фізичних приміщень і закінчуючи інформацією, яку вони надають гостям.

В результаті широкомасштабного вторгнення росії в Україну кількість людей з інвалідністю зростає, це означає що зростає й потреба в організації заходів щодо лікування, соціальної, психологічної, фізичної реабілітації, зростає потреба у спеціалістах для реалізації цих програм, зростає потреба у формуванні безбар'єрного туристичного середовища для людей з інвалідністю, як одного з напрямків реабілітації.

Формування безбар'єрного середовища в туризмі має працювати комплексно, забезпечуючи комфорт всіх учасникам туристичної подорожі: людини з інвалідністю, опікуну, члену родини, дитині й за потреби тваринам-повадирам. До комплексної доступності безбар'єрного туризму відносяться:

- фізичний доступ для людей з інвалідністю, які потребують інвалідних візків, засобів для ходьби або поручнів, та людей що подорожують разом з людиною з інвалідністю (включно з дітьми). Він включає в себе забезпечення пандусів, ліфтів, автоматичних дверей, зрізів бордюрів, прилавків та столів, доступних паркувальних місць, тощо та інших функцій, щоб дозволити людям з інвалідністю доступ до туристичних об'єктів: природні об'єкти і природно-кліматичні зони, соціально-культурні об'єкти показу тощо, спроможні задовольнити потреби туриста під час туристичної подорожі та споживанні туристичних послуг, тощо, будівель, вулиць, туалетів, та інших громадських місць незалежно та безпечно.

- сенсорний доступ для тих, хто має вади зору чи слуху. Він включає в себе вивіски шрифтом Брайля та великим шрифтом, транзитні оголошення та дисплеї. Аудіооголошення та візуальні дисплеї в громадському транспорті надають інформацію людям з вадами зору або слуху, дозволяючи їм самостійно та впевнено пересуватися в громадському транспорті та отримувати інформацію, необхідну для безпечного досягнення місця призначення. Аудіооголошення можуть містити голосові повідомлення про зупинки, пункти пересадки та іншу важливу туристичну інформацію. Ці оголошення лунають через гучномовці через персональний пристрій, наприклад додаток для смартфона. Аудіооголошення повідомляють людям з вадами зору, коли потрібно вийти на зупинці, та будь-яку іншу важливу інформацію. Візуальні дисплеї можуть показувати інформацію про маршрут, найближчі зупинки та інші важливі деталі. Ці дисплеї можна знайти в автобусах і поїздах, а також на станціях громадського транспорту. Візуальні дисплеї дозволяють людям з проблемами слуху знати, де вони знаходяться на маршруті та коли вийти на зупинці.

- комунікаційний доступ: доступ до спілкування для тих, хто має порушення мови, зору та слуху, порушення розумових здібностей. Комунікаційний доступ напряму пов'язаний із допоміжними технологіями.

- web-доступ, допоміжні технології, internet – доступ, програмний доступ. Мобільні додатки є невід'ємною частиною нашого повсякденного життя. Від покупок до спілкування люди покладаються на програми. Деяким людям з інвалідністю важко користуватися цими програмами, якщо вони не розроблені з урахуванням порушень зору, слуху, когнітивних функцій і рухливості. До допоміжних технологій належать фізичні пристрої, електронні пристрої, програмне забезпечення для читання з екрана, програмне забезпечення для розпізнавання голосу та альтернативні пристрої введення. Вони надають підтримку людям із вадами зору, слуху чи моторики та мають важливе значення для того, щоб зробити технології доступними для людей з інвалідністю. Програми зчитування з екрана. Альтернативні пристрої введення – це апаратні пристрої, які можна використовувати для керування комп'ютером замість клавіатури чи миші. Приклади включають головні покажчики, джойстики та пристрої для потягування та затягування. Ці пристрої призначені для використання людьми, яким важко користуватися руками.

Кожен з видів доступу не лише працює як самостійна одиниця, а й доповнює один іншу. Комплексне використання доступності безбар'єрного туризму призведе до ефекту синергії між соціальною та економічною складовою.

Складність формування безбар'єрного середовища в туризмі України полягає в недосконалої, неповноті, відсутності єдиного підходу до нормативної бази, відсутності системи методичного комплексного супроводу з боку державних та місцевих органів влади, відсутність системи

підготовки інструкторів (фахівців) із роботи з цією категорією туристів, відсутності діалогу та прямого впливу туристичних організацій та безпосередньо людей з інвалідністю на формування безбар'єрного середовища в туризмі.

Безбар'єрність стосується права людей з інвалідністю користуватися повним доступом на рівні з іншими, до фізичного середовища, до транспорту, до інформації, подорожей, лікування, комунікацій та інших засобів і послуг. Це встановлено статтею 9 Конвенції про права людей з інвалідністю (UNCRPD) [12]. Хоча деякі країни прийняли всеосяжне законодавство з цього приводу, багато лише країн частково впроваджують його, або взагалі не впроваджують. Через дискримінаційні практики, недостатнє фінансування, обмеженість ресурсів та інших перешкод, люди з інвалідністю, як правило, живуть у тіні та на маргінесі суспільства, внаслідок чого їхні права залишаються поза увагою. На сьогодні вкрай необхідний універсальний, юридично обов'язковий закон для того, щоб повсюдно гарантувати права людей з інвалідністю.

У 1993 році ООН прийняла Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для людей з обмеженими можливостями, які надали політичні вказівки щодо сприяння таким самим можливостям для людей з інвалідністю, якими користуються інші. Саме вони слугували модельним (базовим) законодавством для низки країн. 13 грудня 2006 року Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй [10] ухвалила текст Конвенції про права людей з інвалідністю та протокол до неї. Метою Конвенції є заохочення, захист і забезпечення повного й рівного здійснення всіх прав людей з інвалідністю. Він охоплює низку ключових сфер, таких як доступність, особиста мобільність, охорона здоров'я, освіта, працевлаштування, реабілітація, участь у політичному житті, а також рівність і недискримінація. Конвенція знаменує зміну поглядів на інвалідність від проблеми соціального забезпечення до проблеми прав людини, яка визнає, що суспільні бар'єри та упередження самі по собі призводять до інвалідності. Конвенція не створює жодних «нових прав» або «повноважень». Однак конвенція виражає існуючі права таким чином, щоб враховувати потреби та ситуацію людей з обмеженими можливостями.

Безбар'єрне середовище в туризмі – це не лише моральний обов'язок чи дотримання нормативних вимог, це майбутня перспективна стратегія України, яка сприятиме задоволенню всіх людей, користувачів, туристів. Безбар'єрне середовище в туризмі на сьогодні - перспективна необхідність. Пріоритет інклюзивності, безбар'єрності гарантує те що технологія комплексного підходу у забезпеченні та постійному моніторингу та розвитку безбар'єрного середовища в туризмі служитиме всім громадянам, незалежно від їхніх фізичних та інтелектуальних особливостей. Створення безбар'єрного середовища в туризмі України виходить за рамки технічної відповідності, воно втілює в собі комплексний підхід до інновацій, який підтримує рівність і задоволення інклюзивного суспільства..

Висновки

Сучасний ринок туризму знаходиться у стані активної трансформації. Основними умовами повноцінного існування значної категорії населення залишається їх адаптація до умов сучасного соціуму та реалізацією прав. Різне зростанням чисельності людей з інвалідністю привело до збільшення чисельності особливої соціальної категорії населення. Гострота та зростання кількості людей з інвалідністю свідчить про поширеність. Безбар'єрне середовище в туризмі має велике значення, оскільки це реалізація прав кожного громадянина, гарантоване Законом та мораллю. Соціальна відповідальність за забезпечення безбар'єрного середовища в туризмі лежить на Державі й на суспільстві. Безбар'єрне середовище в туризмі корисне для економіки, оскільки це виняткова бізнес-можливість для напрямків розширити коло туристів. Хоча попереду ще довгий шлях до досягнення універсальної доступності та безбар'єрності в туризмі, прогрес і позитивні зміни, які були зроблені за останні кілька років, показують, що суспільство рухається в правильному напрямку. Необхідно зауважити на тому, що до побудови безбар'єрного середовища в туризмі необхідно залучати безпосередньо людей з інвалідністю та туристичні організації. Перспективою для подальших досліджень мають стати заходи щодо зниження бар'єрів в туризмі на життя людей з інвалідністю та перспективи розвитку безбар'єрної туристичної інфраструктури України.

YULIIA YUKHNOVSKA^{1*}, OLEKSII RYZHENKO², HANNA OMELCHAK³

1* Doctor of Economic Sciences, Professor of the Department of management and Tourism Municipal Institution of Higher Education «Khortytsia National Educational and Rehabilitational Academy» of Zaporizhzhia Regional Council, e-mail: yuhnovskaj@gmail.com ORCID ID: 0000-0003-1643-0825

2 Assistant Professor at the Department of Management and Tourism Municipal Institution of Higher Education «Khortytsia National Educational and Rehabilitational Academy» of Zaporizhzhia Regional Council, e-mail: om.zxna@gmail.com ORCID ID: 0000-0003-1643-0825

3 Master of management and economics, senior lecturer of the department of management and tourism Institution of Higher Education «Khortytsia National Educational and Rehabilitational Academy» of Zaporizhzhia Regional Council, e-mail: gannaomelchak@gmail.com ORCID ID: 0000-0003-3373-8944

DIRECTIONS OF FORMING A BARRIER-FREE ENVIRONMENT IN TOURISM FOR PEOPLE WITH DISABILITIES: THEORETICAL ASPECTS

ABSTRACT. In the conditions of military aggression against Ukraine by Russia, Ukrainian society not only did not lose its social orientation, but on the contrary, focused attention on the prospects of a humane, socially oriented society. Providing a barrier-free environment for people with disabilities in tourism is a marker of the social development of society and is related to the prospects of the country's economic development. People with disabilities and their family members, guardians and others are concerned about the problems and tasks faced by Ukrainian society. Solving these problems was limited due to the state's financial problems. In connection with the increase of people with disabilities due to war and environmental problems, progress in the activation of social orientation and the development of inclusiveness of communities, Ukraine's accession to the EU - the question of the possibilities of people with disabilities to lead an active social and productive life is being updated. That is why the issue of creating a barrier-free environment in tourism, as one of the directions of social and physical rehabilitation and ensuring the normal life of people with disabilities, cannot be ignored. **Research methodology.** To achieve the set goal, research and analysis of Ukrainian and foreign scientific literature, including authors from the countries of the EU, the United States, and Japan, was carried out. The main differences in the definition of concepts have been identified, the information obtained has been summarized and the directions for further research have been identified. **The results.** In the article, the main approaches to the definition of synonymous concepts «barrier-free tourism» are analyzed. The similarity, but not the identity, of the terms is determined. The main problems and barriers that people with disabilities face due to the lack of a complex approach to solving an actual problem have been identified. **Scientific novelty.** On the basis of the study of the definition of the concept of «tourism for people with disabilities», the definition of the concept of «barrier-free tourism» is given. **The practical significance.** The presented study offers a complex approach to solving the problem of implementing complex accessibility of a barrier-free tourist environment with an emphasis on web, Internet, and software accessibility for people with disabilities.

Keywords: tourism, barrier-free, disability, barrier-free tourist environment, tourism for people with disabilities, accessibility, barrier-free environment in tourism

REFERENCES

1. Barna, M., & Tuchkovska, I. (2020). Bezbar'yerne seredovyshe dlya osib z invalidnistyu v turizmi [Barrier-free environment for people with disabilities in tourism]. *Visnyk Lviv'skoho universytetu torhivli ta ekonomiky. Ekonomichni nauky*, 5-11. <https://doi.org/10.36477/2522-1205-2020-61-01>
2. Babych-Kasianenko, K. (2019). Analiz stanu sotsialnoho obsluhovuvannya osib z invalidnistyu v Ukraini na suchasnomu etapi [Analysis of the state of social services for people with disabilities in Ukraine at the present stage]. *Prykarpats'kyy yurydychnyy visnyk*, 79-83. [https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i1\(26\).16](https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i1(26).16)
3. Buk, M. (2020). Sotsialne obsluhovuvannya osib z invalidnistyu v reabilitatsiynykh ustanovakh Ukrainy [Social services for people with disabilities in rehabilitation institutions of Ukraine]. *Pidpryyemnytstvo, ekonomika ta pravo*, 82-89. <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.9.15>
4. Golovkova, L., Yuhnovska, Yu., & Ryzhenko, O. (2023). Rozvytok ekolohichnoho (zelenoho) ta silskoho turizmu dlya lyudey z invalidnistyu v Ukraini [Development of ecological (green) and rural tourism for people with disabilities in Ukraine]. *Zhurnal Heolohiyi, Heohrafiyi ta Heoekolohiyi*, 32(1), 26-35. <https://doi.org/https://doi.org/10.15421/112303>

5. Kashtan, S. M., & Kravchenko, O. O. (2019). Shcho mozhut zrobyty hromads'ki orhanizatsii u sferi nadannya sotsial'nykh posluh lyudyam z invalidnistyu? (na prykladi "Konfederatsiyi hromads'kykh orhanizatsiy invalidiv Ukrayiny") [What can NGOs do in the provision of social services to people with disabilities? (on the example of the "Confederation of NGOs of Disabled People of Ukraine")]. *Visnyk Akademiyi pratsi, sotsial'nykh vidnosyn ta turizmu*, №3, 24-33. <https://doi.org/10.33287/1120193>
6. Kochubey, T. (2021). Zahal'ni zasady stvorennia bezbar'vernoho seredovyscha dlya lyudey z invalidnistyu [General principles of creating a barrier-free environment for people with disabilities]. *Sotsial'na robota ta osvita*, Tom 8, № 2, 204-214. Retrieved from <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/24473>
7. General'na Asambleya. Dvadsyata sesiya 24 serpnya 2013 roku [General Assembly. Twentieth session August 24, 2013]. Retrieved from <https://www.unwto.org/archive/global/event/general-assembly-twentieth-session>
8. Saimon Darsi, Treysi Dzh. Dikson (2009). *Zhurnal hotel'nogo ta turystychnoho menedzhmentu* [Journal of Hotel and Tourism Management]. DOI: <https://doi.org/10.1375/jhtm.16.1.32>
9. Department of Economic and Social Affairs. Invalidnist'. Spriyannya dostupnomu turizmu dlya vsikh [Department of Economic and Social Affairs. Disability. Promotion of accessible tourism for all]. United Nations Enable. Retrieved from <https://www.un.org/development/desa/disabilities/issues/promoting-accessible-tourism-for-all.html>
10. Buhil', S. Ya. (2023). Rozvytok inklyuzyvnoho turizmu v Ukrayini yak zasobu sotsial'noyi rehabilitatsiyi lyudey z obmezhenyimi mozhlyvostyamy [Development of inclusive tourism in Ukraine as a means of social rehabilitation for people with disabilities]. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-321-7-4>
11. Convention on the Rights of Persons with Disabilities – Stat'ti [Convention on the Rights of Persons with Disabilities – Articles]. Retrieved from [https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities-2.html](https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities-2.html)
12. DIP. URL: <https://dip.org.ua/turizm/svitovyy-turyzm-vidnovyvsya-na-80-vid-dopandemiynoho-rivnya/>
13. Statista. URL: <https://www.statista.com/statistics/186743/international-tourist-arrivals-worldwide-by-region-since-2010/>
14. IDE: inklyuzyvnist, riznomanitnist, rivnist XXI stolittia (2024). URL: <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/ua/pdf/2024/01/kpmg-review-magazine-14.pdf>
15. GOV.UK. (2021). <https://www.gov.uk/government/statistics/national-travel-survey-2021/national-travel-survey-2021-travel-by-disabled-people-and-people-with-mobility-difficulties>
16. Derzhavne ahentstvo rozvytku turizmu Ukrayiny [State Agency for Tourism Development of Ukraine]. Retrieved from <https://www.tourism.gov.ua/>
17. Yearbook of Tourism Statistics, Data 2017 – 2021, 2023 Edition. URL: <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284424139>
18. UN Turizm (2023) [UN Tourism]. Retrieved from <https://www.unwto.org/tourism-statistics/key-tourism-statistics>
19. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny [State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from <https://www.ukrstat.gov.ua/>

Стаття надійшла до редакції: 04.12.2023
Received: 2023.12.04